

Accountantsverslag 2018 – concept ter bespreking gemeente Zoetermeer

15 april 2019

Aan de gemeenteraad van de
T.a.v. de heer R. Blokland
gemeente Zoetermeer
Postbus 15
2700 AA ZOETERMEER

Datum
15 april 2019

Ons kenmerk
2018.043017/JO

Geachte leden van de raad,

Graag bieden wij u hierbij ons accountantsverslag aan met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2018 van de gemeente Zoetermeer. Deze rapportage beschrijft op hoofdlijnen onze controleaanpak en de belangrijkste aangelegenheden die wij tijdens onze controle in overweging hebben genomen. Wij zijn van mening dat de reikwijdte van onze werkzaamheden en de resultaten daarvan een deugdelijke basis vormen voor ons oordeel over de jaarrekening 2018 van de gemeente Zoetermeer.

De jaarrekening 2018 van de gemeente Zoetermeer geeft een getrouw en rechtmatig beeld

De jaarrekening 2018 is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Zoetermeer. **Wij hebben bij deze jaarrekening een goedkeurende controleverklaring verstrekt voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid.**

Wij bespreken onze bevindingen met de auditcommissie

Wij bespreken deze rapportage graag tijdens de bijeenkomst met de auditcommissie op dinsdag 14 mei 2019, en zullen dan ook uw eventuele vragen beantwoorden. **Wij hebben de inhoud van dit accountantsverslag afgestemd met de wethouder financiën en de betrokken medewerkers financiën.**

Met vriendelijke groet,

Deloitte Accountants B.V.

drs. R.M.J. van Vugt RA

C.c.: college van burgemeester en wethouders

Inhoudsopgave

Bestuurlijke samenvatting controle 2018	4
Inleiding	6
De financiële positie van uw gemeente	9
Belangrijkste bevindingen uit onze controle	12
Interne beheersing	22
Overige aangelegenheden	23
Bijlagen	24

Bestuurlijke samenvatting controle 2018

Conclusies jaarrekeningcontrole 2018

<p>Getrouwheid en rechtmatigheid</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Goedkeurend oordeel voor getrouwheid en rechtmatigheid. • Gehanteerde materialiteit voor fouten en onzekerheden bedraagt € 3,7 miljoen respectievelijk € 11 miljoen. De ongecorrigeerde fouten en onzekerheden blijven binnen deze toleranties. 	<p>Inleiding</p>
<p>Financiële positie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De financiële positie ultimo 2018 is versterkt ten opzichte van 2017. Dit is met name ontstaan door incidentele voordelen die in 2018 zijn opgetreden. Op basis van de meerjarenbegroting is de verwachting dat uw gemeente de komende jaren de reserves zal moeten aanspreken om de begroting sluitend te houden. • Het weerstandsvermogen bedraagt € 17,2 miljoen, en ligt in lijn met de door de gemeente onderkende risico's van € 17,4 miljoen. 	<p>Financiële positie</p>
<p>Interne beheersing</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Op basis van onze tussentijdse en jaareinde controlewerkzaamheden hebben wij geen significante tekortkomingen geïdentificeerd in de interne-beheersingsmaatregelen voor de financiële verslaggeving. • Wij kunnen (nog) niet steunen op de IT-omgeving en hebben daarom extra gegevensgerichte werkzaamheden verricht, waaronder detailcontroles. Het vervolg van de IT-audit ligt momenteel ter bespreking binnen uw gemeente. • Wij hebben uw gemeente geadviseerd om de verbijzonderde interne controle verder te versterken in het licht van de rechtmatigheidsverantwoording die vanaf 2021 door het college dient te worden afgegeven. • Wij vragen uw aandacht voor het bespreken van de interne frauderisicoanalyse. 	<p>Aandachtspunten in de interne (financiële) beheersing</p>
<p>Grondexploitaties</p>	<p>Wij hebben het proces beoordeeld waarmee het management schattingsposten met betrekking tot de grondexploitatie ontwikkelt, en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Een en ander in de context van onze verklaring bij de jaarrekening als geheel. Indien nodig, hebben wij specialisten ingeschakeld bij het beoordelen van de toepassing van de juiste methodiek, de aannames, de berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggeving. In 2018 hebben wij de collega's van Deloitte Real Estate ingezet voor het beoordelen van de grondexploitatie Palenstein en Oosterheem. Bij Palenstein ligt de focus met name op de kostenprognose en bij Oosterheem op de</p>	<p>Grondexploitaties</p>

geraamde opbrengsten. Tevens heeft Deloitte Real Estate conform voorgaand jaar de totale programmering woningbouw en bedrijventerrein beoordeeld. **Wij zijn van mening dat de verslaggevingspraktijken en de toegepaste inschattingen redelijk zijn en consistent worden gebruikt met inachtneming van onderstaande bevindingen ten aanzien van de grondexploitaties.**

Er is sprake van een drietal bevindingen in de grondexploitaties. Dit betreffen onzekerheden van € 1,4 miljoen binnen het project Palenstein en € 0,8 miljoen binnen het project Bleizo. De onzekerheid bij Palenstein wordt veroorzaakt doordat een risico voor onverwachte civiele kosten met een kans van optreden van 75% niet in de grondexploitatie is ingerekend. De onzekerheid bij Bleizo wordt veroorzaakt doordat er geen rekening is gehouden met een indexatie van de kosten na 10 jaar. Ook hebben wij een getrouwheidsfout geïdentificeerd van 0,6 miljoen binnen het project Oosterheem. Deze fout wordt veroorzaakt door het onterecht inrekenen van opbrengstenindexatie waardoor de genomen winst te hoog is.

<p>Begrotings-rechtmatigheid</p>	<p>In uw jaarrekening heeft uw gemeente gerapporteerd over onrechtmatige kredietoverschrijdingen van € 520.000. Wij wegen deze overschrijdingen mee in ons oordeel.</p>	<p>Begrotings-rechtmatigheid</p>
<p>Sociaal domein</p>	<p>In verband met het ontbreken van gecontroleerde verantwoordingen van zorgleveranciers, onderkennen wij onzekerheden inzake de getrouwe en rechtmatige bestedingen met betrekking tot de jeugdzorg en de WMO van € 1,8 respectievelijk € 1,0 miljoen. Uw gemeente heeft haar processen rondom de persoonsgebonden budgetten (PGB's) in 2018 zodanig versterkt dat de onzekerheden op dit gebied volledig zijn weggenomen.</p>	<p>Sociaal domein</p>

Inleiding

Onze belangrijkste bevindingen

Wij verstrekken een goedkeurende controleverklaring bij de jaarrekening 2018

Wij hebben onze controle van de jaarrekening 2018 van de gemeente Zoetermeer uitgevoerd, en verstrekken een goedkeurende controleverklaring voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid bij deze jaarrekening.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot het vermogen en het resultaat

Wij hebben tijdens onze controle geen niet-gecorrigeerde feitelijke afwijkingen geïdentificeerd groter dan onze rapporteringsdrempel die van invloed zijn op het vermogen of het resultaat van uw gemeente.

Niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot de getrouwheid en rechtmatigheid

De in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2018 zijn in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen.

Op basis van de uitgevoerde controlewerkzaamheden voor de naleving van de Europese aanbestedingsrichtlijnen hebben wij geen onrechtmatigheden vastgesteld die een impact hebben op de strekking van de controleverklaring.

De begrotingsoverschrijdingen zijn in de jaarrekening toegelicht. Hierbij is geen sprake van onrechtmatigheden

behoudens de kredietoverschrijding van in totaal € 520.000 inzake de ontwikkeling van de nieuwe school aan de Nesciohove en mobiliteit. Uw gemeente rapporteert hierover op pagina 74 van het jaarverslag.

Tevens is sprake van onrechtmatigheden op het gebied van de WMO en Jeugd. De omvang van deze onzekerheden bedragen resp. € 1,0 en € 1,8 miljoen en zijn het gevolg van het ontbreken van productieverantwoordingen met een goedkeurend accountantsoordeel.

Ten slotte is er sprake van een drietal bevindingen in de grondexploitaties, deze bevindingen hebben wij meegewogen in het accountantsoordeel en betreffen onzekerheden van € 1,4 miljoen binnen het project Palenstein en € 0,8 miljoen binnen het project Bleizo. Ook hebben wij een getrouwheidsfout geïdentificeerd van 0,6 miljoen binnen het project Oosterheem.

Het gerealiseerd resultaat van de gemeente Zoetermeer over het boekjaar 2018 (€ 9,7 miljoen) valt € 10,4 miljoen hoger uit dan begroot (- € 0,7 miljoen).

Dit resultaat is met name het gevolg van een subsidie voor het aardgas vrijmaken van Palenstein voor een bedrag van € 4,8 miljoen. Tevens is sprake van een verbetering van het resultaat van de grondexploitatie Bleizo voor een bedrag van € 4,6 miljoen waardoor een deel van risicovoorziening kan vrijvallen.

Wij verstrekken een goedkeurende controleverklaring bij de jaarrekening 2018.

De totale onzekerheden die wij hebben geconstateerd bedragen € 5 miljoen. Deze onzekerheden hebben betrekking de jeugdzorg, WMO en de grondexploitaties. De geconstateerde onzekerheden vallen binnen de tolerantie van € 11 miljoen (voor onzekerheden), en heeft daarom geen invloed op de strekking van de controleverklaring.

Tevens is sprake van een begrotingsonrechtmatigheid door kredietoverschrijdingen van € 0,5 miljoen en is er sprake van een getrouwheidsfout binnen de grondexploitaties van € 0,6 miljoen. De totale fouten bedragen € 1,1 miljoen en vallen binnen de tolerantie voor fouten van € 3,7 miljoen.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot SiSa

Wij hebben geen controleverschillen (fouten en/of onzekerheden) in de verantwoorde informatie in de SiSa-bijlage 2018 geconstateerd.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)

Wij hebben tijdens onze controle geen niet-gecorrigeerde feitelijke afwijkingen geïdentificeerd groter dan onze rapporteringsdrempel die van invloed zijn op de WNT.

Onze opdracht is ongewijzigd uitgevoerd

Met de opdrachtbevestiging van 29 oktober 2018 heeft u ons opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2018. Naast de opdrachtbevestiging zijn bepalend voor onze controle:

- Het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado).
- Het gemeentelijk controleprotocol 2018 van de gemeente Zoetermeer (op grond van artikel 213 van de Gemeentewet), inclusief het normen- en toetsingskader zoals aan uw raad door het college ter kennisname is aangeboden.

De reikwijdte van onze controle staat omschreven in de opdrachtbevestiging. Er is gedurende het verloop van de controle op geen enkele wijze sprake geweest van een beperking of wijziging in de reikwijdte van onze controle. Wij achten de reikwijdte van onze controle voor 2018 voldoende voor de doelstelling van onze controle.

Wij zijn onafhankelijk van gemeente Zoetermeer

Ons zijn geen relaties bekend tussen Deloitte Accountants B.V. en haar zuster- en/of dochterondernemingen of de memberfirms van Deloitte Touche Tohmatsu Limited en hun respectievelijke zuster- en/of dochterondernemingen en de gemeente, die naar ons professionele oordeel mogelijk van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid.

Onze volledige onafhankelijkheidsbevestiging is te vinden in bijlage C bij deze rapportage.

Er zijn geen significante wijzigingen in de verslaggevingsregels

Significante verslaggevingsgrondslagen en de toepassing hiervan zijn zeer belangrijk voor de presentatie van de financiële positie en de resultaten van de gemeente. Daarnaast vereisen zij van het management het toepassen van oordeelsvorming ten aanzien van moeilijke, subjectieve en complexe posities, vaak vanwege de noodzaak om inschattingen te moeten maken over het effect van zaken die inherent onzeker zijn. De verslaggevingsgrondslagen van de gemeente zijn uiteengezet in de toelichting in de jaarrekening 2018.

In 2018 is er geen sprake van significante verslaggevingswijzigingen. Wel moet vanaf het begrotingsjaar 2018 de notitie rente verplicht worden toegepast. In deze notitie wordt ingegaan op de (nieuwe) verwerking van de rentelasten en -baten in de begroting en jaarstukken. De werkelijke rentelasten en de boekwaarden die als basis hebben gediend voor het gecalculerde omslagpercentage kunnen verschillen. Hierdoor kunnen de werkelijke rentelasten die aan de taakvelden moeten worden doorbelast afwijken van de rentelasten die aan de taakvelden zijn doorbelast op basis van de begroting. Ten behoeve van de getrouwe weergave van de rentelasten op de taakvelden wordt correctie verplicht gesteld indien de bovenvermelde afwijking groter is dan 25% van de werkelijk aan taakvelden door te belasten rente.

Bij uw gemeente is in 2018 sprake van een minimale absolute afwijking tussen de geraamde en de werkelijke rentelasten van € 294.000. Deze afwijking is groter dan de 25% die is genoemd in de notitie rente. In deze gevallen heeft de commissie BBV aangegeven dat nacalculeren niet noodzakelijk is, indien het rentevershil niet materieel van aard is. Nacalculeren is daarom in het geval van deze renteafwijking niet nodig. Wel vragen wij uw aandacht voor de invulling van het materialiteitsbegrip (> € 500.000) en de hierin gerelateerde noodzaak tot nacalculeren zoals u dit heeft vastgelegd in de rentenota. Voor de invulling van het materialiteitsbegrip vragen wij u aan te sluiten bij de voorschriften die zijn vastgelegd in het kader van de accountantscontrole op de jaarrekening.

Wij hebben de jaarrekeningcontrole 2018 uitgevoerd met inachtneming van de volgende toleranties, zoals opgenomen in het controleprotocol:

- Voor fouten bedraagt de tolerantie 1% van het totaal van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves: **€ 3,7 miljoen.**
- Voor onzekerheden bedraagt de tolerantie 3% van het totaal van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves: **€ 11 miljoen.**

Als rapportagetolerantie voor fouten en onzekerheden geldt een bedrag van € 100.000, zoals vastgelegd in het controleprotocol.

De financiële positie van uw gemeente

In dit hoofdstuk geven wij op hoofdlijnen een samenvatting van ontwikkelingen in het vermogen en het resultaat van uw gemeente

De vermogenspositie van uw gemeente is ten opzichte van 2017 toegenomen

In het BBV, de verslaggevingsregels van gemeenten, wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming. Alle baten en lasten dienen via het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening te lopen. Er mogen in principe geen baten of lasten rechtstreeks in het eigen vermogen worden gemuteerd.

De mutaties in het eigen vermogen vinden plaats door middel van de resultaatbestemming. Het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten 2018 bedraagt € 0,6 miljoen voordelig. Per saldo is tussentijds € 9,1 miljoen aan de reserves onttrokken, zodat het uiteindelijk gerealiseerde resultaat over 2018 € 9,7 miljoen voordelig bedraagt. Dit resultaat is afzonderlijk vermeld onder het eigen vermogen in de balans.

In het hiernavolgende overzicht hebben wij de ontwikkeling van het eigen vermogen opgenomen. Het saldo van baten en lasten is sinds 2016 negatief. Deze tekorten worden aangevuld door onttrekkingen aan het eigen vermogen, hierdoor neemt het eigen vermogen sinds enkele jaren af. In 2018 boekt de gemeente een positief resultaat van € 0,6 miljoen. Over 2019 wordt op basis van de programmabegroting 2019 een negatief 'totaalsaldo van baten en lasten' van € 7,9 miljoen verwacht. Hierdoor zal uw vermogenspositie afnemen.

Eigen vermogen (in € 1.000)	2018	2017	2016	2015
Eigen vermogen per 1 januari	245.623	247.147	253.833	242.125
Tussentijdse resultaatbestemming	-/- 9.094	-/- 2.993	-/- 14.824	6.068
Gerealiseerd resultaat	9.672	2.938	8.138	5.640
Totaal ('saldo van baten en lasten')	578	-/- 55	-/- 6.686	11.708
Correctie reserve onderhoud afval		-/- 1.469		
Eigen vermogen per 31 december	246.201	245.623	247.147	253.833

De omvang van het eigen vermogen bedraagt ultimo 2018 56,6 % van het balanstotaal (2017: 57,4% van het balanstotaal).

Saldo baten en lasten

Het feitelijke saldo van baten en lasten in een jaar wordt weergegeven als het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten. Daarnaast kent de gemeente ook het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten, plus of min de tussentijdse resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in reserves. De stortingen in dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door u genomen besluiten. Het gerealiseerde resultaat is dus mede het gevolg van de politieke besluitvorming.

Exploitatieresultaat 2018 (in € 1.000)

Totale baten	348.099	
Totale lasten	347.521	
Gerealiseerd saldo van baten en lasten		578
Af: stortingen in reserves	17.875	
Bij: onttrekkingen aan reserves	26.969	
Saldo mutaties reserves		9.094
Gerealiseerd resultaat		9.672

Concreet betekent dit voor uw gemeente het volgende.

De exploitatie over 2018 laat een voordelig gerealiseerd saldo van baten en lasten van € 0,6 miljoen zien, ten opzichte van een begroot nadelig saldo (na wijziging) van € 9,9 miljoen madelig. Dit is een voordeel van € 10,5 miljoen. De grootste voordelen doen zich voor op 'algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien' (€ 16,5 miljoen) en het programma 'onderwijs, economie en arbeidsparticipatie' (€ 5,8 miljoen). In hoofdstuk 3.2 van de jaarstukken 2018 ("Toelichting op het overzicht van baten en lasten") wordt op hoofdlijnen een verklaring gegeven voor de gerealiseerde afwijkingen ten opzichte van de begroting na wijziging.

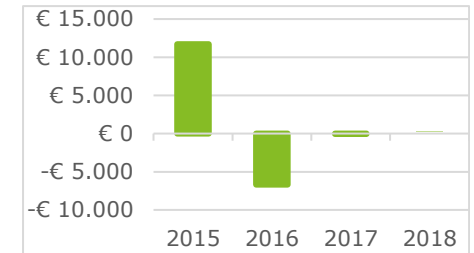
De belangrijkste lastenoverschrijdingen ten opzichte van de begroting doen zich voor op het programma 'samen leven en ondersteunen' en worden veroorzaakt door:

- Lastenoverschrijding op met name de jeugdhulp (€ 9,7 miljoen).

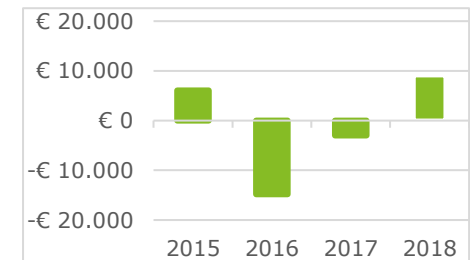
Voor een gedetailleerd inzicht in de afwijkingen en de verklarende toelichting hierbij, verwijzen wij u naar de toelichtingen per programma, onderdeel "toelichting op het overzicht van baten en lasten", zoals opgenomen in de programmaverantwoording in uw jaarstukken 2018.

Op pagina 11 van deze rapportage gaan wij nader in op de verschillen tussen de begrote en de werkelijke lasten in het kader van de begrotingsrechtmatigheid.

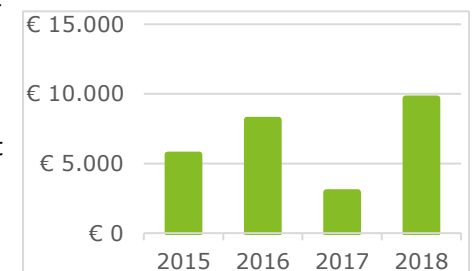
Saldo van baten en lasten (x 1.000)

Mutaties in reserves (x 1.000)

Gerealiseerd resultaat

Het weerstandsvermogen is gedaald

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit vanwege ingeschatte risico's.

De door uw gemeente berekende beschikbare weerstandscapaciteit bedraagt, inclusief het voorstel tot resultaatbestemming, € 17,2 miljoen (2017: € 28 miljoen). Er is dus sprake van een daling van de beschikbare weerstandscapaciteit in 2018 ten opzichte van 2017.

De inventarisatie van risico's die in de paragraaf Weerstandsvermogen (in het jaarverslag) is opgenomen, geeft een indicatie van de financiële omvang van de belangrijkste (specifieke) risico's, inclusief een kansinschatting van het zich voordoen van het geïdentificeerde risico, om zo de benodigde weerstandscapaciteit te kunnen bepalen. Daarbij wordt een doorlopend inzicht gegeven in de grootste risico's (qua financiële impact en kans) voor uw gemeente, en wordt aangegeven welke risico's zijn verdwenen en/of nieuw zijn geïdentificeerd. Ook wordt een inhoudelijke toelichting gegeven op nieuw gedefinieerde en gewijzigde risico's in de top van de grootste risico's.

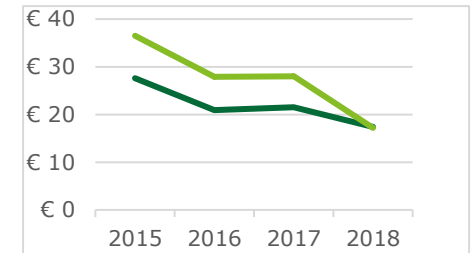
Uw gemeente heeft op basis van deze risico-inventarisatie door middel van een simulatie berekend wat de benodigde weerstandscapaciteit is bij het vastgestelde zekerheidspercentage.

Hieruit volgt een gekwantificeerd bedrag aan benodigde weerstandscapaciteit van afgerond € 17,4 miljoen (2017: € 20,9 miljoen), inclusief de risico's van grondexploitaties van € 5,8 miljoen (2017: € 13,8 miljoen) die inhoudelijk worden toegelicht in de paragraaf Grondbeleid (hoofdstuk 2.2.7 in het jaarverslag). Ten opzichte van 2017 is sprake van een daling van de gekwantificeerde risico's met per saldo € 3,5 miljoen.

De daling van de beschikbare weerstandscapaciteit en de daling van de benodigde weerstandscapaciteit leiden ertoe dat de ratio van het weerstandsvermogen ultimo 2018 gedaald is naar 1,0 in 2018 (2017: 1,3).

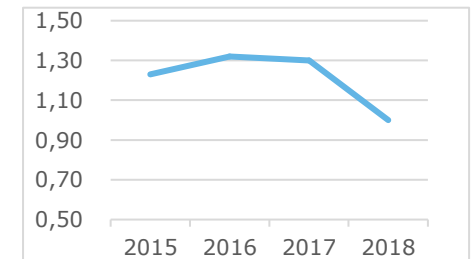
Voor meer gedetailleerde informatie over uw weerstandspositie verwijzen wij u naar paragraaf 2.2.2 "Weerstandsvermogen en risicobeheersing" in uw jaarverslag 2018.

Weerstandscapaciteit (in miljoen)

Beschikbaar **Benodigd**

Ratio weerstandscapaciteit

Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Dit hoofdstuk bevat onze bevindingen die, volgens ons professionele oordeel, van belang zijn om te rapporteren

De grondslagen van de jaarrekening zijn aanvaardbaar

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van uw gemeente zijn uiteengezet in de grondslagen van de jaarrekening 2018. De voornaamste wijziging die met ingang van het begrotingsjaar 2018 van kracht is, betreft de notitie rente.

Significante (beeldbepalende) verslaggevingsgrondslagen en de toepassing hiervan zijn belangrijk voor de presentatie van de financiële positie van uw gemeente en de baten en lasten in de jaarrekening. Daarnaast vereisen zij van het college en de directie dat zij zich een oordeel vormen ten aanzien van soms moeilijke subjectieve en complexe posities, vaak vanwege de noodzaak om inschattingen te moeten maken over het effect van zaken die inherent onzeker zijn.

Wij hebben het door het college en de directie toegepaste proces met betrekking tot significante verslaggevingsaspecten geëvalueerd, en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd.

Waar nodig hebben wij specialisten betrokken bij het beoordelen van de toepassing van de juiste methodiek, aannames, berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggevingsvoorschriften. Wij hebben vastgesteld dat de grondslagen in uw jaarrekening voldoen aan de randvoorwaarden van het BBV.

Het jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening

De jaarstukken 2018 van uw gemeente bestaan uit:

- Het jaarverslag 2018 (programmaverantwoording en verplichte paragrafen).
- De jaarrekening 2018 (balans met toelichting, overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting, en de SiSa-bijlage).

In het onderdeel “programmaverantwoording” van het jaarverslag dient informatie opgenomen te worden over de vragen: wat hebben we gedaan, wat hebben we bereikt en wat heeft het gekost? De programmaverantwoording vormt samen met de verplicht voorgeschreven paragrafen (o.a. weerstandsvermogen, bedrijfsvoering, etc.) het jaarverslag.

Op basis van Nederlandse wetgeving en de Nadere Voorschriften Controle- en Overige Standaarden (NVCOS) 720 is de accountant verplicht bepaalde werkzaamheden uit te voeren met betrekking tot het jaarverslag en de andere informatie die in de jaarstukken is opgenomen.

Tijdens onze controle hebben wij geen tegenstrijdigheden tussen het jaarverslag en de jaarrekening geconstateerd.

Het jaarverslag en de jaarrekening zijn goed met elkaar verenigbaar.

Als onderdeel van dit vereiste, hebben wij de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

- Wij hebben vastgesteld dat het jaarverslag de vereiste informatie bevat op basis van artikel 24 lid 2, artikel 25, en artikel 26 BBV.
- Wij hebben, voor zover wij dit kunnen beoordelen, vastgesteld dat de informatie in het jaarverslag en de andere informatie zoals opgenomen in de jaarstukken verenigbaar is met de beweringen en verklaringen die in de jaarrekening zijn opgenomen.
- Wij hebben vastgesteld dat de informatie in het jaarverslag overeenstemt met de resultaten van de uitgevoerde controlewerkzaamheden. Deze informatie dient te omvatten:
 - de belangrijkste risico's met betrekking tot het beleid van de gemeente;
 - een beschrijving van het ontwerp van de beheersing van interne risico's en interne-controlesystemen, en een rapportage ten aanzien van de werking van de beheersing van de interne risico's en interne-controlesystemen tijdens het boekjaar;
 - een beschrijving van eventuele belangrijke wijzigingen en eventuele belangrijke verbeteringen die staan gepland, inclusief een bevestiging dat deze zijn besproken met de gemeenteraad.

De grondexploitaties zijn geactualiseerd

De veruit grootste balanspost met betrekking tot onderhanden projecten betreft de voorraden (grondexploitaties).

De risico's voor de grondexploitaties zijn in essentie terug te brengen tot drie P's:

- *Planning*: is de tijdsplanning van de projecten afgestemd op de (on)mogelijkheden in de markt. Immers, de marktbehoefte bepaalt welke projecten op welk moment te realiseren zijn.

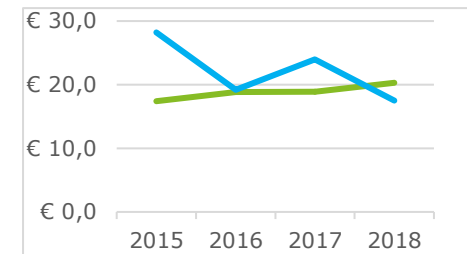
- *Programming*: in de afgelopen jaren hebben economische ontwikkelingen geleid tot belangrijke wijzigingen in vooral de woningbehoefte. Is er een kritische analyse van de 'mix' van woningen (huur, koop, vrije kavel appartementen, etc.) in de projecten, in relatie tot de huidige marktvraag in de gemeente?
- *Prijs*: de verkoopprijzen van woningen en dus van grond hebben langere tijd onder druk gestaan. Is afgewogen welke prijzen kunnen worden gehanteerd, rekening houdend met het risico dat gronden later of in het geheel niet worden afgenomen?

De 3 P's vormen de basis voor de actualisatie van de grondexploitaties zoals opgenomen in uw Meerjarenprognose Grondexploitaties (MPG).

Bij onze beoordeling van de door de gemeente gehanteerde veronderstellingen voor actualisatie van de grondexploitaties, zijnde vooral de uitgangspunten voor de planning (fasering), programmering, het prijsbeleid, maar ook de parameters voor kosten- en opbrengstenstijging en de gehanteerde rekenrente (renteomslagmethode), hebben wij het volgende in overweging genomen:

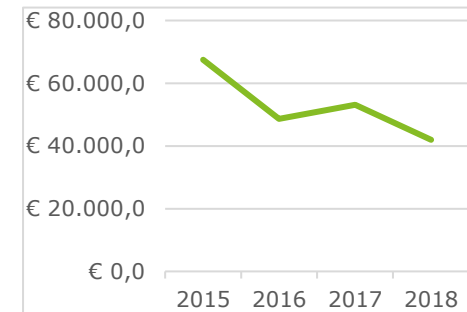
- Of de afzonderlijke veronderstellingen redelijk lijken, onderling afhankelijk en intern consistent zijn, en of de veronderstellingen redelijk lijken wanneer ze collectief of in samenhang met andere veronderstellingen worden beschouwd.
- Of de veronderstellingen in de markt de waarneembare veronderstellingen op passende wijze weerspiegelen; met andere woorden: is er consistentie met de algemene economische omgeving en de economische omstandigheden in/bij de gemeente?
- Of de veronderstellingen aansluiten op de (vastgestelde) plannen (besluiten) van de raad.

Belangrijkste grexen (boekwaarde in miljoen)

Palenstein Oosterheem

Totaal grexen (boekwaarde in miljoen)

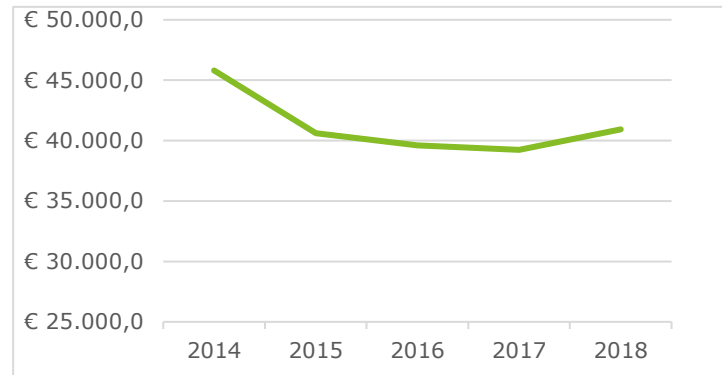

- Of de veronderstellingen consistent zijn met de ervaringscijfers van de gemeente (met andere woorden: is historische informatie representatief voor toekomstige situaties?).

De grondexploitatie zijn door u voor de jaarrekening 2018 opnieuw doorgerekend (geactualiseerd), en waar nodig zijn door u de verwachtingen bijgesteld, waarmee tevens is beoordeeld of het onderhanden werk in de jaarrekening op een juiste wijze is gewaardeerd, en of er mogelijk een (aanvullende) verliesvoorziening moet worden getroffen.

Ultimo 2018 is op basis hiervan € 40,9 miljoen opgenomen in de voorziening negatieve plannen, om de naar verwachting niet meer met verkopen goed te maken kosten (2017: € 39,2 miljoen) te dekken. Hiervan is € 26,5 miljoen verwerkt als correctie op de boekwaarde, en is € 14,4 miljoen opgenomen als afzonderlijke voorziening 'nadelige complexen grondbedrijf'. Deze verwerkingswijze is in overeenstemming met het BBV. Een overzicht van de ontwikkeling in boekwaarden van de belangrijkste grondexploitatie en de omvang van de voorziening ter dekking van 'negatieve plannen' (verliezen) treft u hier aan.

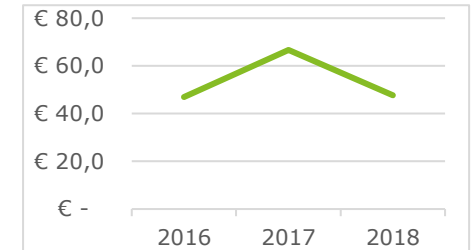
Voorziening grondbedrijf (x 1.000)

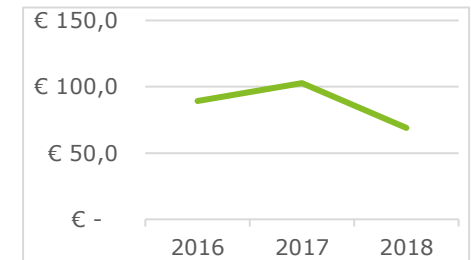
Voor een nadere onderbouwing van de hoogte van de voorziening verwijzen wij u naar de toelichting op de balans (hoofdstuk 3.4 van het jaarverslag 2018) en in de MPG, waar u de belangrijkste complexen en de daarmee gepaard gaande risico's toelicht.

Zoals blijkt uit de figuren hiernaast, nemen de nog te maken kosten en de nog te realiseren opbrengsten toe, en wordt een tekort van in totaal € 20,7 miljoen op eindwaarde verwacht (2017: € 17 miljoen). Deze (verwachte) uitkomsten zijn in belangrijke mate afhankelijk van de uitgangspunten voor de planning (fasering) en de gehanteerde rekenrente (renteomslagmethode).

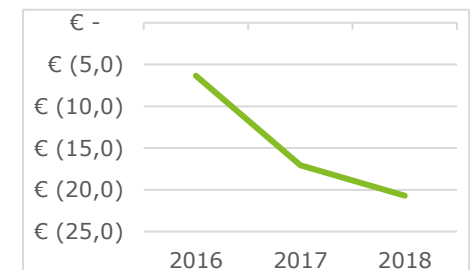
Nog te maken kosten (in miljoen)

Te realiseren opbrengsten (in miljoen)

Resultaat (in miljoen)

Als wij kijken naar uw totale portefeuille zijn de voornaamste projecten, de projecten Oosterheem en Palenstein. De nog te realiseren kosten van € 47,1 miljoen bestaan uit een bedrag van € 18 miljoen uit Oosterheem en € 16,7 miljoen uit Palenstein. De nog te realiseren opbrengsten van € 69 miljoen bestaan uit een bedrag van € 43,8 miljoen uit Oosterheem en een relatief klein bedrag aan nog te realiseren opbrengsten ad. € 3,8 miljoen in Palenstein. Palenstein kent de grootste negatieve eindwaarde ad. € 33,7 miljoen. Oosterheem heeft een positieve eindwaarde van € 8,1 miljoen.

De mutatie van het resultaat op de totale portefeuille betreft zoals op de vorige pagina weergegeven € 3,7 miljoen negatief. De resultaatsverslechtering wordt deels verstoord door de winstname in 2018, per saldo bedraagt dit echter slechts € 0,2 miljoen. De oorzaak van de afname van de totale winstverwachting is tweeledig en wordt veroorzaakt door mutaties binnen de plannen Cadenza 2 en Oosterheem.

De mutatie op Cadenza 2 kan worden verklaard doordat de gemeenteraad in maart 2018 de uitgangspunten heeft herzien. Op basis hiervan is een nieuwe grondexploitatie uitgewerkt waardoor het resultaat verslechterd met € 1,3 miljoen. Hiervoor is in de jaarrekening 2018 een verliesvoorziening gevormd.

Het project Oosterheem heeft een forse winstpotentie, deze winstpotentie is verslechterd ten opzichte van 2017. Dit komt hoofdzakelijk doordat de ramingen voor civieltechnische kosten en plankosten zijn bijgesteld met € 1,1 miljoen resp. € 2,8 miljoen. In de grondexploitatie bij de jaarrekening 2017 was er aan civieltechnische kosten nog € 9,5 miljoen en € 1,5 miljoen aan plankosten geraamd. Vooral voor de plankosten is dit een forse bijstelling van de raming. U ziet deze verslechtering niet terug als voorziening in de jaarrekening, omdat de winstpotentie van dit project voldoende is om dit verlies op te vangen (winstverdamping).

Wij hebben vastgesteld dat de uitgangspunten die zijn gehanteerd bij de waardering van de grondexploitaties aanvaardbaar zijn. Wel vragen wij uw aandacht voor regelmatige bijstelling van de ramingen.

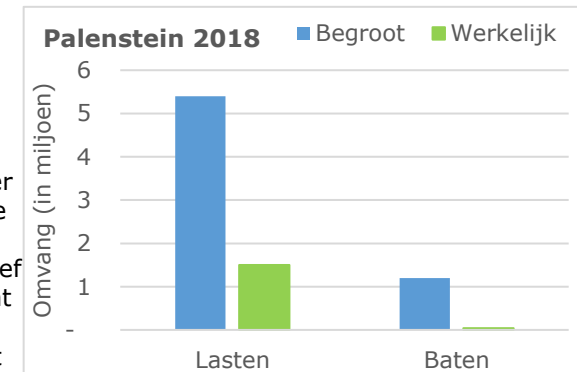
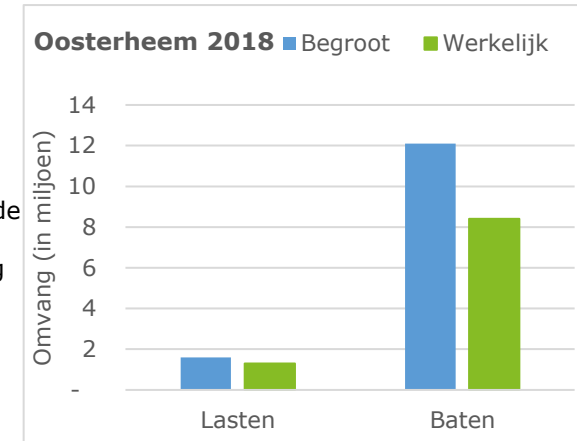
De realisatie van de geraamde investeringen bij Palenstein en Oosterheem blijven achter bij de ramingen, dit kan een effect hebben op de looptijd van de projecten. De geraamde opbrengsten voor woningbouw zijn gerealiseerd, de opbrengsten uit bedrijventerreinen (Oosterheem) blijft nog achter op de plannig.

Onderzoek Deloitte Real Estate

In 2018 hebben wij de collega's van Deloitte Real Estate ingezet voor het beoordelen van de grondexploitatie Palenstein en Oosterheem. Bij Palenstein ligt de focus met name op de kostenprognose en bij Oosterheem op de geraamde opbrengsten. Tevens heeft Deloitte Real Estate conform voorgaand jaar de totale programmering woningbouw en bedrijventerrein beoordeeld. Wij vragen in dit kader uw aandacht voor de kwaliteit van de geleverde onderbouwing bij de grondexploitatieberekeningen en de onderliggende schattingen.

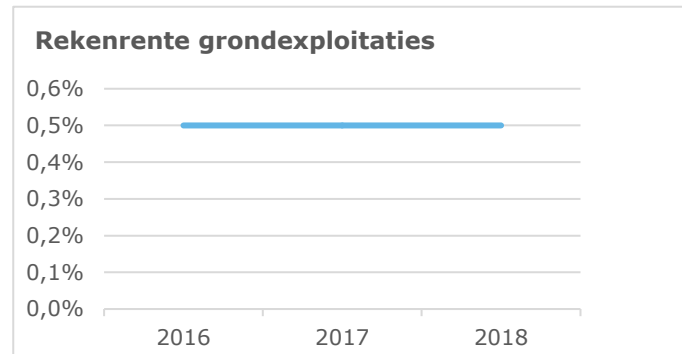
Inhoudelijk is bij het project Oosterheem vastgesteld dat er in de calculatie een opbrengstenindexatie is ingerekend die niet in overeenstemming is met de (voorgenomen) besluitvorming. Deze extra opbrengsten hebben een positief effect op de eindwaarde van € 800.000. Door het onterecht inrekenen van de opbrengstenstijging is de winstname op het project Oosterheem € 600.000 te hoog. Wij hebben dit bedrag meegenomen als fout in onze controle.

Bij het project Palenstein is vastgesteld dat er in de risicoparagraaf een risico is opgenomen voor hogere civiele kosten voor een bedrag van € 1,9 miljoen met een kanspercentage van 75%. Dit risico is niet ingerekend in de grondexploitatieberekening. Wij nemen dit risico daarom mee als onzekerheid in relatie tot de hoogte van de verliesvoorziening op het project Palenstein.

De rekenrente voor actualisatie grondexploitaties

De bij de actualisatie van de grondexploitaties gehanteerde rekenrente is berekend op basis van de voorschriften van de Commissie BBV, en ontwikkelt zich als volgt:

Voor de komende jaren geldt een bandbreedte van 0,5% ten opzichte van de werkelijke rente van 0,37% (2017: 0,32%) waarbinnen bijstelling niet hoeft plaats te vinden. Het uitgangspunt voor de grondexploitaties is dat er jaarlijks op basis van de werkelijke rente afgerekend wordt, en dat er meerjarig wordt gerekend met een afgerond percentage van 0,5%, zolang dit minder dan 0,5% afwijkt van de werkelijke rente. Gegeven de werkelijke rente over 2018 kan er in de prognose worden gerekend met een half procent rente.

Tussentijdse winstnemingen

In 2016 heeft de commissie BBV de 'notitie grond-exploitaties' gepubliceerd. Hierin is opgenomen dat voor winstneming de 'percentage of completion methode' moet worden toegepast. Hierbij geldt dat, indien aan een aantal voorwaarden is voldaan, er winst moet worden genomen. Voor toepassing van de POC-methode is het van belang dat het resultaat betrouwbaar kan worden geschat. Bovendien moet sprake zijn van verkochte grond en gerealiseerde kosten.

Op grond van het BBV heeft uw gemeente in het boekjaar 2018 per saldo € 0,24 miljoen winst genomen op de grond-exploitaties. De winstname op Lansinghage is voor een bedrag van € 1,8 miljoen terug gedraaid. Op de overige projecten is voor een bedrag van € 2,1 miljoen winst genomen. De terugname van de winst binnen het project Lansinghage is ontstaan door de wijze waarop deze in 2017 is berekend. Verder is in de winstname berekening 2018 een risico verwerkt van € 1,4 miljoen vanwege een lagere verwachte grondopbrengst (hotelbestemming). Dit risico is eveneens opgenomen in de paragraaf risicobeheersing en weerstandsvermogen.

In overeenstemming met uw besluitvorming wordt de genomen winst toegevoegd aan de reserves 'versterking financiële positie grondbedrijf' (FiPo) en aan de reserve 'investeringsfonds 2030' (RIF). De stand van de reserve 'versterking financiële positie grondbedrijf' bedraagt ultimo 2018 € 5 miljoen (ultimo 2017: € 14,5 miljoen). Deze mutatie ontstaat doordat risico's zijn overgeheveld van het grondbedrijf naar de algemene dienst en het uitstijgen van het saldo boven de vastgestelde ratio. De stand van de reserve 'investeringsfonds 2030' bedraagt ultimo 2018 € 23,4 miljoen (ultimo 2017: € 23,7 miljoen).

Gemeenschappelijke Regeling Bleizo

De gemeente Zoetermeer neemt samen met de gemeente Lansingerland, ieder voor 50%, deel in de Gemeenschappelijke Regeling GR Bleizo. Bleizo heeft als doel te bevorderen dat de Vervoersknoop Bleizo wordt gerealiseerd en dat het gebied rondom de Vervoersknoop wordt ontwikkeld tot een hoogwaardig gebied, met functies als: kantoren, bedrijven en leisure.

Op de ontwikkeling van Bleizo wordt een verlies verwacht. De hoogte van de voorziening (beste inschatting) in de jaarrekening 2018 is afhankelijk van het grondexploitatie-saldo van GR Bleizo zoals dit blijkt uit de actualisatie van de grondexploitatie per 1 januari 2019. Uit deze actualisatie blijkt een verlies van € 2,4 miljoen. Ultimo 2017 was sprake van een verlies van € 6,9 miljoen.

Vanwege het financieel belang van GR Bleizo voor de jaarrekening van de gemeente Zoetermeer, hebben wij voor de controle 2018 auditinstructies verstrekt aan de accountant van GR Bleizo. Wij hebben vastgesteld dat deze instructies zijn opgevolgd. De 'voorziening Bleizo' in de jaarrekening van uw gemeente sluit aan met het negatieve saldo op de grondexploitatie Bleizo.

Wel is bij onze review vastgesteld dat de grondexploitatie Bleizo een looptijd heeft van meer dan 10 jaar (einddatum 01.01.2043). Het BBV schrijft voor dat er in deze gevallen een beheersmaatregel moet worden getroffen. Eén van deze beheersmaatregelen is dat de opbrengsten na 10 jaar niet worden geïndexeerd. Er is vastgesteld dat er echter ook geen indexatie van kosten wordt toegepast na 10 jaar. Hierdoor wordt de beheersmaatregel om de opbrengsten niet te indexeren voor een deel opgeheven. De impact hiervan is bepaald op € 800.000. Wij hebben dit bedrag in onze foutenevaluatie meegenomen als onzekerheid op de hoogte van de verliesvoorziening voor de grondexploitatie Bleizo.

Sociaal domein (3 decentralisaties)

Voor de jaarrekeningcontrole 2018 hebben wij – met inachtneming van de Audit Alert Sociaal Domein van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) – de door uw gemeente getroffen maatregelen om te komen tot een getrouwe en rechtmatige besteding van de zorg in natura (Wmo en Jeugd) geëvalueerd.

De gemeente Zoetermeer heeft in 2018 net als in 2017 de getrouwheid (inclusief prestatielevering) en de rechtmatigheid van de PGB-bestedingen zelfstandig vastgesteld. In dit kader heeft de gemeente een klanttevredenheids-onderzoek uitgevoerd, een verbijzonderde interne controle uitgevoerd op de juiste en rechtmatige toekenning van PGB-budgetten, en een analyse uitgevoerd op de bestedingen versus de budgetten. Hierbij zijn de afwijkingen verklaard. Op grond hiervan heeft de gemeente toereikende interne-controle werkzaamheden uitgevoerd om de onzekerheden rondom de PGB-bestedingen weg te nemen.

Uw gemeente voert de jeugdwet uit in H10-verband, in samenwerking met een aantal andere gemeenten. De WMO heeft uw gemeente volledig in eigen beheer. Voor beide onderdelen is uw gemeente voor de getrouwe en rechtmatige verantwoording deels afhankelijk van de gecontroleerde verantwoordingen van de zorgleveranciers.

Bij het ontbreken van gecontroleerde verantwoordingen van de zorgleveranciers, is er geen sprake van voldoende en geschikte controle-informatie en merken wij deze bestedingen aan de jeugdzorg en WMO als onzeker aan. Voor 2018 gaat dit voor de jeugd en de WMO om een bedrag van **€ 1,8 respectievelijk € 1,0 miljoen**.

De afhankelijkheid van de gecontroleerde verantwoordingen van de zorgaanbieders kan door u worden verkleind door zelfstandig werkzaamheden uit te voeren op de prestatielevering van de zorg, vergelijkbaar met de werkzaamheden heeft uitgevoerd voor de PGB's.

Uw gemeente heeft toereikende maatregelen van interne controle getroffen om voldoende en geschikte controle-informatie over de prestatielevering (getrouwheid) voor de verantwoorde PGB-bestedingen te verkrijgen. Hierdoor is geen sprake van een onzekerheid in de jaarrekening 2018.

Begrotingsoverschrijdingen zijn toegelicht in de jaarrekening

Naast de controle op de rechtmatige totstandkoming van de baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening 2018, hebben wij de begrotingsrechtmatigheid gecontroleerd. De toe te passen normen voor dit begrotingscriterium zijn gebaseerd op de artikelen 189, 190 en 191 van de Gemeentewet en moeten door de gemeenteraad zelf nader worden ingevuld en geconcretiseerd. Dit gebeurt door middel van de begroting en via de verordening op het financieel beheer ex artikel 212 van de Gemeentewet.

Het systeem van budgetbeheer en -bewaking moet waarborgen dat de baten en lasten binnen de begroting blijven en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan de gemeenteraad, zodat deze tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kan nemen.

Een systeem met onvoldoende waarborgen voor tijdige melding aan de gemeenteraad van budgetoverschrijdingen heeft het risico in zich dat inbreuk wordt gemaakt op het budgetrecht van de raad.

Het begrotingscriterium is verder verfijnd en uitgewerkt in de Kadernota 2018 van de Commissie BBV. In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet gekeken worden naar de lastenoverschrijdingen per programma. In de hierna opgenomen figuur zijn de grootste overschrijdingen op een 4-tal programma's toegelicht in dit rapport.

Deze overschrijdingen zijn in te delen in categorieën zoals genoemd in de Kadernota Rechtmatigheid 2018 (paragraaf 4.2.3), die hiernaast in de tabel ook door ons zijn vermeld.

Wij verwijzen voor een inhoudelijke analyse van deze overschrijding naar de analyse begrotingsrechtmatigheid zoals opgenomen in hoofdstuk 3.2 van de jaarrekening 2018. Hiermee legt uw gemeente verantwoording af over de rechtmatigheid van de lasten over 2018.

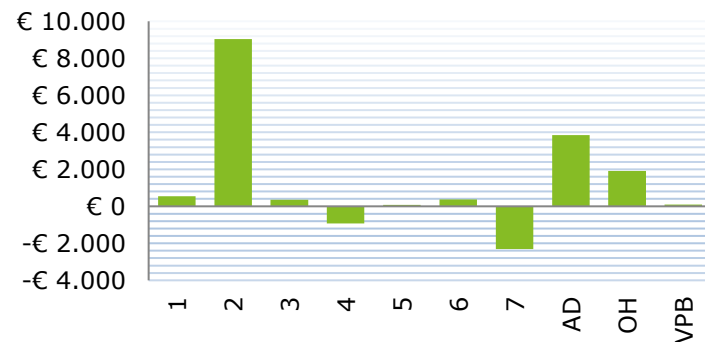
Begrotingsoverschrijdingen

<i>Programma 1 (totaal € 0,5 miljoen)</i>	Deze overschrijding is volledig gemeld.
<i>Programma 2 (totaal € 9,0 miljoen)</i>	Deze overschrijding is volledig gemeld.
<i>Programma 3 (totaal € 0,4 miljoen)</i>	Deze overschrijding is volledig gemeld.
<i>Programma 6 (totaal € 0,4 miljoen)</i>	Deze overschrijding is volledig gemeld.
<i>Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien (totaal € 3,8 miljoen)</i>	Voor een bedrag van € 1,1 miljoen gemeld, de overige € 2,4 miljoen zijn toevoegingen aan de reserves. Hier staan inkomsten tegenover. <i>Onrechtmatig voor zover ongemeld, maar telt niet mee in het oordeel.</i>
<i>Overhead (totaal € 1,9 miljoen)</i>	Voor een bedrag van € 1,7 miljoen gemeld, hier staan inkomsten tegenover. <i>Onrechtmatig voor zover ongemeld, maar telt niet mee in het oordeel.</i>

De geconstateerde kostenoverschrijdingen op de programma's die formeel als onrechtmatig worden aangemerkt, hebben geen gevolgen voor de strekking van onze controleverklaring.

De geconstateerde kostenoverschrijdingen die formeel als onrechtmatig worden aangemerkt hebben – gezien de oorzaak en de toelichting – geen gevolgen voor de strekking van onze controleverklaring.

Verschillen tussen begrote en werkelijke lasten (in duizenden)

Geen niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot rechtmatigheid van Europees aanbesteden

Naar aanleiding van de uitgevoerde controlewerkzaamheden voor de naleving van de Europese aanbestedingsrichtlijnen hebben wij geen onrechtmatigheden vastgesteld die een impact hebben op de strekking van de controleverklaring.

Wij hebben geen fouten en/of onzekerheden in de SiSa-bijlage 2018 geconstateerd

De procedure die uw gemeente moet naleven bij de aanlevering van de bestanden aan het CBS is ten opzichte van vorig jaar niet wezenlijk gewijzigd. Uw gemeente dient in een vast, voorgeschreven stramien zeven documenten aan het CBS aan te leveren.

Wij hebben de SiSa-bijlage gecontroleerd op basis van de nota Verwachtingen accountantscontrole SiSa 2018. Hierbij

evalueren wij de getrouwheid en rechtmatigheid van de in de SiSa-bijlage verantwoorde gegevens (indicatoren).

Wij willen benadrukken dat u als gemeente zelf verantwoordelijk bent voor de volledigheid van de te verantwoorden indicatoren zoals opgenomen in de SiSa-bijlage. Indien een '0' is ingevuld, zijn wij bij uw organisatie nagegaan of deze '0' terecht is ingevuld. U heeft dit aan ons bevestigd.

De (verplichte) tabel met fouten en onzekerheden in de specifieke uitkeringen is opgenomen in bijlage B van dit accountantsverslag. Tijdens de controle hebben wij geen financiële fouten of onzekerheden geconstateerd.

In 2018 is er sprake van kredietoverschrijdingen voor een bedrag van € 520.000.

Wij rapporteren over de overschrijding via de foutentabel in bijlage A1a.

Wij hebben geen fouten met betrekking tot naleving van de Wet normering topinkomens (WNT) geconstateerd

De Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is met ingang van 2013 van toepassing, en vervangt tegelijkertijd de Wopt (Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens). Doelstelling van de wet is te verhinderen dat instellingen in de publieke en semipublieke sectoren rechte in staat zijn bovenmatige bezoldigingen toe te kennen.

Voor gemeenten geldt dat de gemeentesecretaris en de griffier als topfunctionaris worden aangemerkt. De algemene bezoldiging voor een topfunctionaris mag voor 2018 niet meer bedragen dan € 187.000 per jaar.

Daarnaast dienen gemeenten de salarissen openbaar te maken van overige medewerkers (inclusief – wanneer aan bepaalde voorwaarden is voldaan – ingehuurd personeel) die een bezoldiging ontvangen boven deze norm. Ten slotte stelt de WNT een aantal overige eisen, zoals een maximale ontslagvergoeding voor topfunctionarissen van € 75.000.

In 2018 hebben wij geen overschrijding van de grensbedragen voor topfunctionarissen en overige medewerkers geconstateerd.

Voortgang uitvoering IT-audit

In 2016 is door Deloitte een audit uitgevoerd op de beheersing van de IT-omgeving bij uw gemeente. Hieruit is geconcludeerd dat, door de aanwezigheid van gebreken in de opzet, het niet mogelijk was om in het kader van de jaarrekeningcontrole te steunen op de IT-omgeving. Het al dan niet kunnen steunen op de applicatiecontroles die binnen de IT-systemen zijn geconfigureerd, is in hoge mate afhankelijk van de kwaliteit van de generieke IT controls (GITCs). De GITCs (van overkoepelende systemen en applicaties) zijn als het ware de kapstok waar de applicaties en de bijbehorende applicatiecontroles onder hangen en die een betrouwbare werking van de applicatiecontroles mogelijk maken.

In 2017 waren afspraken gemaakt over de verbetering van de interne controleomgeving, waarbij de doelstelling was om in 2018 te kunnen steunen op de IT-controles voor de financiële administratie applicatie Key2Financiën. Er is een plan van aanpak opgesteld, waarbij in verschillende fasen zou worden toegewerkt naar het verbeteren van de IT-beheersing rond Key2Financiën. Dit is een proces geweest dat in nauw overleg tussen de gemeente, Deloitte Accountants en de IT-specialisten van Deloitte is doorlopen.

Op basis van een normenkader ten behoeve van de opzet van de geautomatiseerde controles voor de applicatie Key2Financiën, is uw gemeente in begin 2018 aan de slag gegaan met het invulling geven aan dit normenkader. Vervolgens heeft in mei 2018 een afstemming plaatsgevonden tussen de gemeente en de IT-specialisten van Deloitte, waarbij op basis van de invulling van het normenkader en de opzet van de geautomatiseerde controles is besproken welke verbeteringen aangebracht kunnen worden. Hieruit was geconcludeerd dat voor het boekjaar 2018 nog niet gesteund kon worden op de IT-omgeving, maar dat de gemeente ten opzichte van de audit in 2016 vorderingen heeft gemaakt in de beheersing van de IT-omgeving. Direct daarna is uw gemeente aan de slag gegaan om de gaten in de opzet van de geautomatiseerde controles te dichten en de verbeteringen te implementeren.

Begin november 2018 heeft een bespreking plaatsgevonden tussen de gemeente, Deloitte Accountants en de IT-specialisten van Deloitte over de vervolgstappen en is door de IT-specialisten van Deloitte een voorstel gemaakt en gedeeld met uw gemeente om een audit uit te voeren op de opzet en bestaan van de geautomatiseerde controles. Dit voorstel ligt momenteel ter bespreking bij uw gemeente.

Bij de IT-audit is vastgesteld dat er een medewerker actief is met ongelimiteerde rechten in het IT-systeem. Om de risico's die hieruit voortvloeien te ondervangen hebben wij onderzoek gedaan naar de autorisaties in de facturenflow. Hierbij is vastgesteld dat er geen facturen zijn geautoriseerd door de betreffende medewerker.

Wij hebben geen fouten geconstateerd met betrekking tot de naleving van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) en de publicatieverplichtingen van de WNT.

De beoordeling door het college van burgemeester en wethouders van het risico van materiële fouten in de jaarrekening als gevolg van fraude of overtreding van wet- en regelgeving

Het college van burgemeester en wethouders is primair verantwoordelijk voor het voorkomen en ontdekken van fraude en voor de naleving van wet- en regelgeving. Recente ontwikkelingen laten zien dat de handhaving van anticorruptie-wetgeving aan globalisering onderhevig is, waardoor ook gemeenten in toenemende mate te maken krijgen met anticorruptieregels.

Als onderdeel van onze controle hebben wij het college verzocht inzicht te geven in de eigen inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking zou kunnen bevatten als gevolg van fraude of overtreding van wet- en regelgeving (corporate compliance), inclusief de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat de directie daarbij hanteert, alsook de communicatie daarover met het personeel en met de auditcommissie. Tijdens deze gesprekken heeft het college aangegeven zich bewust te zijn van frauderisico's, waaronder het belang van corporate compliance en de analyse van corruptievraagstukken. Hierbij heeft het college ook voorbeelden gegeven van de manier waarop het deze beheerst.

In onze voorgaande rapportages hebben wij u geattendeerd op het belang van periodieke frauderisicoanalyses, bijvoorbeeld met gebruikmaking van de 'fraudedriehoek', als vast onderdeel van de interne-beheersingsomgeving.

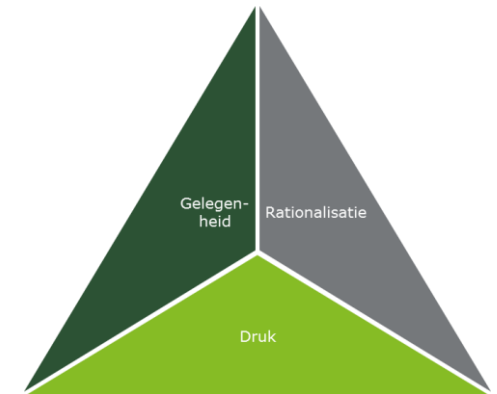
De frauderisicoanalyse (inclusief het corruptierisico) van uw gemeente is gereed. Wel dient deze analyse nog te worden besproken met de auditcommissie.

Geen wijzigingen in onze initiële inschatting van het frauderisico en geen aanwijzingen voor fraude

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en detecteren van fraude berust bij het college van burgemeester en wethouders, inclusief het invoeren en onderhouden van interne beheersingsmaatregelen met betrekking tot de betrouwbaarheid van de financiële verslaggeving, de werking en de efficiency van de bedrijfsvoering en de naleving van de van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Als accountant verkrijgen wij een redelijke, maar geen absolute, zekerheid dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat, als gevolg van fraude of fouten.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing. Onze controle is uitgevoerd met een hoge maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraudes hebben ontdekt.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, de ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Interne beheersing

De belangrijkste bevindingen uit de managementletter 2018

Aandachtspunten in de interne (financiële) beheersing

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij in het najaar van 2018 een interim-controle uitgevoerd.

Deze interim-controle is primair gericht op de opzet, het bestaan en de werking van maatregelen van administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB), voor zover van belang voor onze controle op de betrouwbaarheid en rechtmatigheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens.

De bevindingen naar aanleiding van deze controle hebben wij opgenomen in onze managementletter 2018.

Onderstaand hebben wij in samenvattende vorm onze belangrijkste bevindingen opgenomen.

Wij hebben vastgesteld dat de interne beheersing in de basis op orde is. In de tabel hiernaast hebben wij een samenvatting opgenomen van de bevindingen die wij naar aanleiding van de interimcontrole hebben gerapporteerd.

Bij de jaarrekeningcontrole hebben wij vastgesteld dat uw organisatie op een aantal van de genoemde onderdelen al vooruitgang heeft geboekt ten opzichte van de status ten tijde van de interim-controle.

	Onderwerp	Bevinding
1.	Grondexploitatie	Wij hebben geadviseerd de interne controle op de grondexploitatieberekeningen (kritische interne toets) te harmoniseren en zichtbaar te documenteren. Wij hebben begrepen dat het grondbedrijf de interne controle op grondexploitatieberekeningen heeft aangescherpt.
2.	Inkoop zorg (GI) H10	Er was sprake van onduidelijkheid over de rechtmatigheid van de ingekochte zorg via het H10 inkoopbureau bij gecertificeerde instellingen. Deze lasten zijn inmiddels als rechtmatig aangemerkt.
3.	IT-audit	Wij hebben vastgesteld dat er een databasemanager actief is met ongelimiteerde rechten in het IT-systeem. Wij hebben begrepen dat uw organisatie maatregelen treft om dit risico te mitigeren.
4.	Omgevingsvergunningen	Er is vastgesteld dat er bij de omgevingsvergunningen sprake is van afwijkende tarieven en abusievelijk bedragen in mindering zijn gebracht op de facturatie. Wij hebben geadviseerd interne controle uit te voeren op de ingevoerde tarieven en de conceptfacturen. De omvang van de afwijkingen in relatie tot de jaarrekening is verwaarloosbaar.
5.	Memoriaalboekingen	Wij hebben bij de controle van de memoriaalboekingen afwijkingen geconstateerd. Wij hebben uw aandacht gevraagd voor de interne controle op de memoriaalboekingen. De omvang van de afwijkingen is geanalyseerd door uw gemeente en is verwaarloosbaar in relatie tot de jaarrekening.
6.	BTW-labeling grootboekrekeningen	Wij hebben geadviseerd om bij het maken van de nieuwe grootboekrekeningen de juistheid van de gekoppelde BTW-codes zichtbaar te laten controleren door uw fiscalist. De opvolging van dit advies nemen wij mee bij de interimcontrole 2019.
7.	Verbijzonderde interne controle	Wij hebben geadviseerd een totaalrapportage op te stellen van de uitgevoerde verbijzonderde controles en de aanpak in het controleplan nader uit te werken. De opvolging van dit advies nemen wij mee bij de interimcontrole 2019.

Overige aangelegenheden

In dit onderdeel geven wij een samenvatting van overige aangelegenheden en bepaalde vereiste communicaties

Onze communicatie met het management

Bevestigingen van het management

Wij hebben ter confirmatie een aantal schriftelijke bevestigingen gevraagd aangaande de verantwoordelijkheden van het management inzake financiële verslaggeving.

Wij hebben van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Zoetermeer een ondertekende schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen.

Geen meningsverschil met het management of beperking in reikwijdte van de controle

Er zijn geen meningsverschillen met het management geweest, en er waren geen beperkingen bij de uitvoering van onze controle. Naar onze mening is ons bij de uitvoering van onze controleopdracht door het management en de medewerkers van de gemeente de volledige medewerking verleend en hebben wij volledige toegang tot de benodigde informatie gehad.

Onderhoud in de jaarrekening

Ter egalisatie van de in de tijd onregelmatig gespreide kosten, zoals groot onderhoud, maakt uw gemeente in het verleden veelal gebruik van onderhoudsvoorzieningen. Voorzieningen die worden gevormd om onderhoudslasten van een kapitaalgoed over een aantal jaren te egaliseren kunnen alleen worden ingesteld en gevoed op basis van een beheerplan van het desbetreffende kapitaalgoed. De commissie BBV doet de aanbeveling om ten minste eenmaal in de vier jaar de onderhoudsplannen te actualiseren. In het verleden zijn een aantal van uw onderhoudsvoorzieningen omgezet naar bestemmingsreserves.

De provincie adviseert, vanuit haar rol als toezichthouders, om groot onderhoud via onderhoudsvoorzieningen te laten verlopen, en niet langdurig gebruik te maken van bestemmingsreserves voor dit doel. De toets van het onderhoudsplan heeft vanwege de verslaggingsregels een prominentere rol binnen onze controle wanneer het onderhoud via een voorziening verloopt dan wanneer dit via een bestemmingsreserve verloopt. Wanneer er sprake is van een actueel en sluitend beheerplan adviseren wij u om conform het advies van de provincie de bestemmingsreserves voor onderhoud om te zetten naar onderhoudsvoorzieningen.

Bijlagen

Bijlage A1a – Niet-gecorrigeerde controleverschillen

In de onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van niet-gecorrigeerde controleverschillen boven de rapportagedrempel van € 0,1 miljoen.

Aard van de controleverschillen (x 1 miljoen)	Rechtmatigheid*	Getrouwheid
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen voorgaande periode	N.v.t.	N.v.t.
Rechtmatigheidsfout is tevens getrouwheidsfout inzake ingerekend opbrengstenstijging Oosterheem	€ 0,6	€ 0,6
Rechtmatigheidsfout is per saldo ook een getrouwheidsfout	N.v.t.	N.v.t.
(Sub)totaal getrouwheidsfouten	N.v.t.	€0,6
Extra absolute waarde rechtmatigheidsfouten inzake kredietoverschrijdingen	€ 0,5	
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit externe regels (EU-aanbesteding/Fido/etc.)	N.v.t.	
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Overige rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	
Totaal rechtmatigheidsfouten	€ 1,1	

* In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), de Kadernota Rechtmatigheid 2018 en het normenkader 2018 is het kader voor de controle op de financiële rechtmatigheid opgenomen.

Bijlage A1b – Onzekerheden in de controle

In de onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van onzekerheden in de controle boven de rapportagedrempel van € 0,1 miljoen.

Aard van de onzekerheden (x 1 miljoen)	Rechtmatigheid*	Getrouwheid
Onzekerheden ingevolge de Wet Maatschappelijke Ondersteuning**	€ 1,0	€ 1,0
Onzekerheden ingevolge de uitvoering van de jeugdzorg**	€ 1,8	€ 1,8
Onzekerheid ingevolge het ingerekende risico (75%) overschrijding kostenprognose binnen de grondexploitatie Palenstein	€ 1,4	€ 1,4
Onzekerheid ingevolge ontbreken kostenstijging grondexploitatie Bleizo na 10 jaar	€ 0,8	€ 0,8
(Sub)totaal onzekerheden in de getrouwheidscontrole	€ 5,0	€ 5,0
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit externe regels (EU-aanbesteding/Fido/etc.)	N.v.t.	
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Overige onzekerheden inzake rechtmatigheid	N.v.t.	
Totaal onzekerheden in de rechtmatigheidscontrole	€ 5,0	

* In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), de Kadernota Rechtmatigheid 2018 en het normenkader 2018 is het kader voor de controle op de financiële rechtmatigheid opgenomen.

** De onzekerheden in dit rapport wat betreft de WMO en de jeugdzorg zijn opgenomen naar de standen d.d. 1 april 2019.

Wij hebben van het college een schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen, waarin het college het bovenstaande heeft bevestigd. Dat houdt in dat eventuele niet-geconstateerde en daardoor niet-gecorrigeerde afwijkingen, zowel individueel als in totaal, in het kader van de jaarrekening niet materieel zijn. Het college heeft tevens bevestigd geen kennis te hebben van andere niet-gecorrigeerde afwijkingen.

Bijlage A2 – In de controle opgenomen aanpassingen

De onderstaande tabel bevat alle afzonderlijk geïdentificeerde en gecorrigeerde afwijkingen boven de rapportagedrempel van € 0,1 miljoen.

Aard van de gecorrigeerde controleverschillen (x 1 miljoen)	Rechtmatigheid*	Getrouwheid
Feitelijke controleverschillen		
Opname van algemene uitkering in strijd met uitspraken van de commissie BBV	€ 0,5	€ 0,5
Inschattingsverschillen		
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.
Geprojecteerde (inschattings)verschillen		
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.
Totaal	€ 0,5	€ 0,5

* In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), de Kadernota Rechtmatigheid 2018 en het normenkader 2018 is het kader voor de controle op de financiële rechtmatigheid opgenomen.

Verder zijn er diverse niet financiële aanpassingen doorgevoerd, waaronder in de toelichting op de balans, niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen en de WNT.

Bijlage A3 – Tekortkomingen in de toelichtingen

Onze controlestandaarden vereisen dat wij afwijkingen van materieel belang in de toelichting signaleren om de gemeenteraad in staat te stellen een inschatting te maken van de gevolgen daarvan voor de jaarrekening.

De tabel hierna bevat een weergave van die onderwerpen uit de toelichting waarvan wij denken dat de gemeenteraad deze nader dient te beoordelen.

Toelichting	Bron van de toelichtingsvereiste	Kwantitatieve of kwalitatieve overwegingen
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.

Bijlage B – Bevindingen controle SiSa-bijlage 2018

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit accountantsverslag over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die onder SiSa vallen. Per regeling wordt in een tabel aangegeven of, en zo ja welke financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd.

Onderstaand treft u deze tabel aan.

Bevindingen controle SiSa-bijlage		Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
OCW D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2018 (OAB)	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
OCW D10	Volwasseneducatie	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
IenW	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaai	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
SZW G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet – gemeentedeel 2018	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
SZW G3	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) – gemeentedeel 2018	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
Totaal			€ 0	

Bijlage C – Onafhankelijkheidsbevestiging

Wij zijn onafhankelijk van de gemeente Zoetermeer

Bevestiging onafhankelijkheid

De voorschriften in het kader van onafhankelijkheid zijn binnen de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (de NBA) opgenomen in de “Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO)”, en vormen een belangrijk onderdeel van het ‘normenkader’ waaraan een accountant moet voldoen. De naleving van de ViO is binnen de organisatie van Deloitte ingebed.

Wij bevestigen dat onze onafhankelijke positie ten opzichte van de gemeente Zoetermeer in overeenstemming met de Nederlandse wettelijke en beroepsvoorschriften is gewaarborgd. Wij zijn van mening dat onze objectiviteit gedurende het afgelopen jaar niet is aangetast.

Stelsel van waarborgen om onze onafhankelijke positie te waarborgen

Deloitte beschikt over een stelsel van maatregelen om haar onafhankelijke positie bij controlecliënten te waarborgen. Dit stelsel van maatregelen is een integraal onderdeel van de bestuurlijke organisatie en van het voor de gehele organisatie van toepassing zijnde stelsel van kwaliteitsbeheersingsmaatregelen.

Bijgaande niet-limitatieve opsomming geeft u een indruk van de maatregelen die bijdragen aan het waarborgen van onze onafhankelijke positie:

- Schriftelijke onafhankelijkheidsbepalingen waarin alle bestaande onafhankelijkheidsvereisten en de risico's ten aanzien van de bedreiging van de onafhankelijkheid en de daaraan gerelateerde waarborgen zijn verwerkt.

- Procedures voor tijdige bekendmaking van de voorschriften en de daarin aangebrachte wijzigingen aan alle gevolmachtigden en werknemers bij Deloitte.
- Procedures voor de organisatie van periodieke trainingen inzake de toepassing van de onafhankelijkheidsvoorschriften.
- Procedures die erop gericht zijn dat onze gevolmachtigden en werknemers in specifieke casussen en omstandigheden de onafhankelijkheidsvoorschriften naleven.
- De benoeming van professionals op seniorniveau die verantwoordelijk zijn voor het continu actualiseren van de procedures en voorschriften, de tijdige bekendmaking ervan en het adequaat functioneren van het gehele stelsel van waarborgen.
- Procedures voor een schriftelijke rapportage per controlecliënt waarin is vastgelegd of sprake is van omstandigheden die de onafhankelijkheid van de accountant die de controleopdracht uitvoert bedreigen, op welke wijze met potentiële bedreigingen is omgegaan en, indien er bedreigingen zijn gesignaleerd, welke maatregelen dan zijn genomen om deze bedreigingen voor de onafhankelijkheid weg te nemen. De vastlegging van deze beoordeling, inclusief een gemotiveerde conclusie (de zogenoemde ‘onafhankelijkheidsevaluatie’), wordt in het dossier opgenomen. Procedures die vereisen dat een daartoe geëigende afdeling binnen Deloitte wordt geconsulteerd, als sprake is van een mogelijke aantasting van de onafhankelijkheid in relatie tot een specifieke cliënt. Indien de bestuursstructuur van de controlecliënt voorziet in een raad van commissarissen of audit committee, overwegen wij ook één van deze beide instanties te raadplegen.
- Procedures voor het interne toezicht in relatie tot de toetsing en bewaking van de naleving van de onafhankelijkheidsvoorschriften.

De opzet en werking van ons stelsel van maatregelen worden periodiek door de externe toezichthouder getoetst.

Interne roulatie

Een te grote mate van vertrouwdheid of vertrouwen kan een bedreiging vormen voor de onafhankelijkheid van de accountant wanneer bepaalde leden van het controleteam geregeld en voor lange tijd aan de wettelijke controle van een controlecliënt meewerken.

Wij beoordelen de bedreiging voor de onafhankelijkheid die kan voortvloeien uit de langdurige betrokkenheid van andere leden van het controleteam bij de controleopdracht. Waar nodig nemen wij maatregelen om deze bedreiging weg te nemen.

Onze beoordeling heeft geen aanleiding gegeven om komend boekjaar teamleden bij de gemeente Zoetermeer te rouleren.

Persoonlijke, zakelijke of financiële relaties met de gemeente Zoetermeer

Wij hebben een evaluatie gemaakt van persoonlijke, zakelijke en financiële relaties tussen Deloitte, haar gevolmachtigden en haar medewerkers en de gemeente die van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid. Bij deze evaluatie zijn ons geen zaken gebleken die aan u gerapporteerd dienen te worden.

Geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid

De Nederlandse onafhankelijkheidsregels vereisen dat de eindverantwoordelijke accountant de met governance belaste organen informeert over geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die Deloitte, een bestuurder of interne toezichthouder van Deloitte of een lid van het controleteam heeft ontvangen van of verstrekt aan de gemeente of een bij de gemeente betrokken persoon. Hierbij is een drempel van € 100 opgenomen in de regels.

Wij hebben geen geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die een (geschatte) waarde van meer dan € 100 hebben ontvangen of verstrekt, en zijn daarom van mening dat er geen sprake is van een bedreiging voor de onafhankelijke uitvoering van de controleopdracht.

Bijlage D - Urenbesteding jaarrekeningcontrole 2018

Eén van de maatregelen om te komen tot verdere verbetering van de kwaliteit van de accountantscontrole is dat de accountant aan het toezichthoudend orgaan van de gecontroleerde rechtspersoon rapporteert hoeveel partner-/director- en teamuren hij verwacht te besteden (voorcalculatie) en daadwerkelijk heeft besteed (nacalculatie) aan de uitvoering van de jaarrekeningcontrole. In overeenstemming met deze maatregel hebben wij onderstaand de geraamde tijdbesteding weergegeven ten opzichte van de werkelijke tijdbesteding tot en met 1 april 2019.

Functieniveau	Geraamde urenbesteding	In %	Werkelijke urenbesteding	In %
Staff (assistent)	450	33%	835	52%
Manager (controleleider)	400	29%	349	22%
Senior manager	250	18%	233	15%
Eindverantwoordelijk accountant	60	4%	20	1%
IT-auditors	100	7%	20	1%
Opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordeling	40	3%	14	1%
WNT-specialisten	20	1%	54	3%
Inzet Real Estate	40	3%	100	6%
Totaal	1.360	100%	1.605	100%

Bijlage E - Algemene Verordening Gegevensbescherming

De Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG)

Per 24 mei 2016 is de AVG in werking getreden. De AVG is van toepassing op elke organisatie in de Europese Unie (EU) die persoonsgegevens verwerkt. Daarnaast zal de wetgeving ook gaan gelden voor organisaties die diensten en/of goederen aanbieden aan individuen in de EU, al dan niet om iets. Mocht een organisatie het gedrag van individuen monitoren voor zover dit gedrag plaatsvindt op het grondgebied van de EU, dan zal de organisatie ook moeten voldoen aan de AVG. De AVG heeft dus een reikwijdte die verder gaat dan slechts de grenzen van de EU. Tot 25 mei 2018 hebben organisaties de tijd om hun processen op de AVG aan te passen. Daarna kan iedere natuurlijke persoon binnen de EU organisaties aanspreken op het niet-nakomen ervan. De wetgeving wil het transparant, het zorgvuldig en het bewust gebruik van persoonsgegevens bevorderen en de huidige wetgeving vernieuwen.

Rechten van individuen

De AVG maakt het voor individuen mogelijk om kosteloos inzicht te krijgen in de persoonsgegevens die een organisatie van dat individu verwerkt. In bepaalde gevallen is het dan mogelijk voor een individu om gegevens te wijzingen, te laten verwijderen, een verzoek in te dienen om verdere verwerking te blokkeren, en zelfs om te vragen of de gegevens overgedragen kunnen worden naar een andere partij.

Wat is er gelijk gebleven

Hoewel de AVG veranderingen met zich meebrengt, zullen veel van de reeds bestaande principes gelijk blijven. Zo mogen gegevens alleen voor een specifiek doeleinde worden verwerkt, moet er een wettelijke basis bestaan voor het gebruik van die gegevens, en mogen zij niet verder verwerkt worden indien dit niet verenigbaar is met het oorspronkelijke doel. Ook zal onder de AVG de plicht om datalekken te melden binnen 72 uur blijven bestaan.

Verwerkingsverantwoordelijkheid

Wellicht één van de grootste veranderingen is het beginsel van de verwerkingsverantwoordelijkheid. Organisaties zijn verantwoordelijk voor de naleving van alle bepalingen uit de AVG, en moeten kunnen aantonen dat zij dit actief doen. Dit betekent dat de AVG een hoge mate van volwassenheid en documentatie verlangt. Zonder het actief documenteren van genomen maatregelen en de afwegingen die gemaakt zijn om tot die maatregelen te komen, wordt het lastig voor organisaties om aan te tonen dat zij actief bezig zijn geweest met deze wetgeving.

Additionele plichten - Gegevensbescherming door ontwerp en standaardinstellingen

Naast meer rechten voor individuen introduceert de AVG ook aanvullende plichten ten opzichte van de Wet bescherming persoonsgegevens. Zo zullen organisaties een register moeten opstellen waarin zij hun verwerkingsactiviteiten opnemen, met daarbij aanvullende informatie, zoals bewaartermijnen en genomen beveiligingsmaatregelen.

Daarnaast zullen alle processen ontworpen moeten worden met de bescherming van persoonsgegevens als centraal uitgangspunt, het zogenoemde 'gegevensbescherming door ontwerp' ('privacy by design'). Daarbij zullen deze processen ook nog eens standaard de voor de individu minst indringende instellingen moeten hebben, het zogenoemde 'gegevensbescherming door standaard-instellingen' ('privacy by default').

Technische en organisatorische maatregelen moeten daarom worden genomen gedurende het gehele proces van het verwerken van persoonsgegevens (art. 25 AVG). Al deze maatregelen hebben als doel het vertrouwen van de individu in de digitale wereld te vergroten.

Risico Assessment - Gegevensbescherming effectbeoordeling

Voor iedere nieuwe gegevensverwerking dient de verantwoordelijke gegevensverwerker een impactanalyse uit te voeren indien de verwerking een hoog risico oplevert voor de bescherming van persoonsgegevens van de betrokkene. Deze impactanalyse zal uitgevoerd moeten worden met het individu als uitgangspunt, en moet in ieder geval plaatsvinden indien een organisatie systematisch individuen monitort of op grootschalig niveau gevoelige gegevens verwerkt. Hierbij zal het begrip 'grootschalig' ingevuld worden aan de hand van zowel de hoeveelheid gegevens als de hoeveelheid betrokkenen.

Toezichthoudende autoriteit

Ieder EU-land zal ten minste één toezichthoudende autoriteit aanwijzen die bevoegd is om handhavend op te treden in het geval dat de AVG niet wordt nageleefd. In Nederland is dat de Autoriteit Persoonsgegevens (voorheen het College Bescherming Persoonsgegevens). Deze autoriteiten hebben daarnaast ook als taak om praktische informatie te verstrekken over de AVG, en om leading practices te identificeren en te verspreiden.

Mocht dit nodig zijn, dan hebben de hertoe geautoriseerde toezichthouders echter ook de bevoegdheid om organisaties boetes op te leggen wanneer blijkt dat zij zich niet aan de AVG gehouden hebben. Deze boetes kunnen oplopen tot maximaal € 20 miljoen of 4% van de wereldwijde omzet van het voorgaande jaar.

Lidstatelijke maatregelen

Hoewel de AVG een uniforme set regels beoogt te creëren voor alle landen in Europese Unie, zullen lidstaten in bepaalde gevallen bevoegd zijn om aanvullende regels op te stellen omtrent het beschermen van persoonsgegevens. Hoewel in grote lijnen een uniforme implementatie van de AVG mogelijk is voor multinationals, zal er daarom toch ook naar nationale bepalingen gekeken moeten worden bij het uitvoeren van een privacyprogramma.

E-Privacyverordening

Naast de AVG zal er ook een E-privacyverordening komen (die de huidige E-privacy richtlijn gaat vervangen). Die wetgeving gaat specifiek in op de bescherming van persoonsgegevens bij elektronische communicatie. Deze richtlijn verplicht lidstaten om in geval van elektronische communicatie, in aanvulling op de AVG, maatregelen te definiëren rondom elektronische communicatiegegevens die als persoonsgegevens kunnen worden aangeduid. Een definitieve versie is echter nog niet gepubliceerd en verwacht wordt dat deze wetgeving pas gaat gelden in 2019.

Beveiliging van persoonsgegevens

Naast het zorgvuldig verzamelen van persoonsgegevens moet een organisatie persoonsgegevens ook op een juiste en passende manier organisatorisch en technisch beveiligen. Dit houdt onder andere in dat de beschikbaarheid, integriteit en vertrouwelijkheid van gegevens geborgd wordt. Dat die gegevens niet alleen technisch beveiligd moeten worden maar ook organisatorisch, benadrukt dat het beschermen van gegevens ook offline moet gebeuren.

Functionaris voor de gegevensbescherming

De AVG dwingt af dat sommige organisaties een functionaris ten behoeve van gegevensbescherming dienen aan te stellen. Deze functie dient zich namens de organisatie onder andere bezig te houden met het toepassen en naleven van de AVG en intern dataprivacy beleid. De verplichting om een functionaris voor de gegevensbescherming in te stellen, geldt in ieder geval voor overheidsinstellingen.

Deloitte refers to one or more of Deloitte Touche Tohmatsu Limited, a UK private company limited by guarantee ("DTTL"), its network of member firms, and their related entities. DTTL and each of its member firms are legally separate and independent entities. DTTL (also referred to as "Deloitte Global") does not provide services to clients. Please see www.deloitte.nl/about to learn more about our global network of member firms.

Deloitte provides audit, consulting, financial advisory, risk advisory, tax and related services to public and private clients spanning multiple industries. Deloitte serves four out of five Fortune Global 500® companies through a globally connected network of member firms in more than 150 countries and territories bringing world-class capabilities, insights, and high-quality service to address clients' most complex business challenges. To learn more about how Deloitte's approximately 245,000 professionals make an impact that matters, please connect with us on Facebook, LinkedIn, or Twitter.

This communication contains general information only, and none of Deloitte Touche Tohmatsu Limited, its member firms, or their related entities (collectively, the "Deloitte Network") is, by means of this communication, rendering professional advice or services. Before making any decision or taking any action that may affect your finances or your business, you should consult a qualified professional adviser. No entity in the Deloitte Network shall be responsible for any loss whatsoever sustained by any person who relies on this communication.